

SXEDIO.A66

14.9.1878: Η ΜΑΛΑΡΙΑ ΣΑΡΩΝΕΙ ΤΟΥΣ ΒΡΕΤΑΝΟΥΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ. ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΕΛΑΒΕ Η ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΣΤΗ ΛΑΡΝΑΚΑ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΥΝΕΙΑ ΟΠΩΣ ΤΙΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΕΙ Η ΕΣΜΕ ΣΤΗΒΕΝΣΟΝ

Ενα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετώπισε ο πρώτος Υπάτος Αρμοστής της Κύπρου Σερ Γκάρνερ Γούλση ήταν η ασθένεια της Μαλάριας που σάρωνε κυριολεκτικά τους άνδρες τους.

Στις **14** Σεπτεμβρίου **1878** η εφημερίδα-επιθεώρηση **GRAPHIC** έγραφε:

"Ενας μεγάλος αριθμός στρατιωτών εξακολουθούν ακόμα να υποφέρουν από τη Μαλάρια. Στο **71ο** Σύνταγμα στο Δάλι σημειώθηκε έξαρση της ασθένειας, όπως και στο **101** στη Λάρνακα. Εικοσιπέντε τοις εκατό των μηχανικών βρίσκονται στον κατάλογο των ασθενών.

Δεκατρείς θάνατοι έχουν σημειωθεί από την άφιξη των αγγλικών στρατευμάτων.

Σε άλλη ανταπόκριση από την Κύπρο την ίδια μέρα πρόσθετε:

" Το δυσάρεστο είναι το ξαφνικό κύμα ασθένειας που συνέβη στην αρχή της εποχής την οποία και αυτοί ακόμη οι Κύπριοι την βλέπουν με τρόμο.

Το κλίμα στην Κύπρο μπορεί να χωρισθεί σε τρεις περιόδους. Υπάρχει η βροχερή εποχή, που διαρκεί από τα τέλη Οκτωβρίου μέχρι τις αρχές Μαΐου, οπότε η θερμοκρασία είναι πολύ χαμηλή και η ζωή αρκετά ευχάριστη, αλλά υπάρχει μεγάλη υγρασία.

Ο Μάιος είναι ο ευχάριστος μήνας, ούτε πολύ υγρός ούτε πολύ θερμός, αλλά ακολουθείται αμέσως από ένα σκληρό καλοκαίρι που αποτελείται από τους μήνες Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο.

Κατά τη διάρκεια αυτών των μηνών η ζέστη θα είναι σχεδόν ανυπόφορη αλλά δροσίζεται από το ψυχρό αεράκι της θάλασσας.

Μόνο μέχρι την περίοδο της ασθένειας που αρχίζει το Σεπτέμβρη οι ευρωπαίοι ανακαλύπτουν πόσο πραγματική κόλαση γίνεται η Κύπρος υπό ευνοϊκές συνθήκες. Το αεράκι της θάλασσας σταματά και οι λοιμώδεις υδρατμοί από τη γη δημιουργούν ένα πέπλο θανάτου.

Αυτό είναι το κλίμα το οποίο τα στρατεύματά μας πρέπει να αντέξουν για άλλες έξη εβδομάδες και είναι πραγματικά κακό σημάδι ότι το **25%** όλης της δύναμης θα βρίσκεται στον κατάλογο των ασθενών στο τέλος μόνο της πρώτης εβδομάδας.

Βεβαίως θα πρέπει να γίνουν κατανοητές οι ανάγκες της παρούσης στιγμής. Δεν υπάρχουν παράγκες, και καθόλου αποχετευτικό. Είναι ως εκ τούτου πολύ γρήγορα να καταδικασθεί η Κύπρος ως ακατάλληλη για διαμονή για τους Ευρωπαίους ακόμα και αν οι στρατιώτες υποφέρουν πολύ.

Για μερικά χρόνια μετά την προσάρτηση της Παντζιάπ, η Πασιαβούρ ήταν τρομερά ανθυγιεινή, σε σημείο που οι ευρωπαίοι στρατιώτες συνήθισαν να πηγαίνουν στο Νοσοκομείο κάθε πρωί πριν από το πρόγευμα για να πάρουν μια δόση κυνίνου.

Τώρα η Πασιαβούρ είναι εξ ολοκλήρου υγιεινή και έτσι, ίσως θα καταστεί και η Κύπρος μέσα σε ένα δυο χρόνια.

Στο μεταξύ θα ήταν σοφό να κάνουμε τους υπολογισμούς μας για την ασθένεια το Σεπτέμβρη και Οκτώβρη, ενώ θα περιμένουμε υπομονετικά γι' αυτή την εξέλιξη των γεγονότων, τα οποία ο Λόρδος Μπήκονσφιλντ αναμένει ότι στο τέλος θα δώσουν κάτι συγκεκριμένο σε αξία στο τελευταίο απόκτημα της Αγγλίας".

Στις **28** Σεπτεμβρίου έγραφε ότι σύμφωνα με τις τελευταίες εκθέσεις η κατάσταση των στρατιωτών συνέχιζε να μη είναι ικανοποιητική:

"Ο Πυρετός ξέσπασε και πάλι στο Δάλι και **400** από τους **2.622** άνδρες βρίσκονταν είτε στο νοσοκομείο, είτε εκτός καθήκοντος. Σενέβησαν **21** θάνατοι μέχρι στιγμής.

Εχουν φθάσει δυο πλοία γεμάτα με σκηνές την

Τρίτη και ενόψει της αύξησης της ανθυγιεινότητας, η οποία θα είναι δυνατό να είναι το αποτέλεσμα της επερχόμενης υγρής περιόδου, δόθηκαν οδηγίες για απομάκρυνση του 101ου συντάγματος από το νησί".

Στις 5 Οκτωβρίου η GRAPHIC έγραφε ότι η υγεία των στρατιωτών λόγω της έλευσης πιο κρύου καιρού άρχισε να βελτιώνεται.

Ο μέσος όρος των ασθενών στρατιωτών, ανέφερε είναι 154 στους 1000.

Εξάλλου στις 2 Νοεμβρίου ανήγγελλε πιο ευχάριστα νέα. Ο Σέρ Γκάρνερ Γούσλση μετέδιδε από την Κύπρο ότι η υγεία όλων των ασθενών είχε αποκατασταθεί.

Πραγματικά οι βρετανοί στρατιώτες πέρασαν δραματικές στιγμές τους πρώτους μήνες, όταν η Μαλάρια τους θέριζε. Μαρτυρίες για την ασθένεια που αποδεκάτισε τους βρετανούς στρατιώτες υπάρχει και από την Εσμέ Στήβενσον, σύζυγο του βοηθού διοικητού Κερύνειας, η οποία αναφέρθηκε ιδιαίτερα στη Μαλάρια που ξέσπασε γύρω στον Οκτώβρη του 1878 στο 42ο Σύνταγμα στην επαρχία Κερύνειας, (OUR HOME IN CYPRUS, έκδοση 1880):

"Ήταν αυτή την περίοδο που ο πυρετός προκαλούσε καταστροφή μεταξύ των στρατιωτών του συζύγου μου. Είναι κάτι το αποκαρδιωτικό να νοιώθεις ότι τόσοι άνδρες βρίσκονταν τόσο κοντά στο θάνατο.

Και όπως κάθε μέρα συνέβαιναν νέα κρούσματα, άρχισα να ασχολούμαι με το θέμα και να ρωτώ αγωνιωδώς για τη φύση της αρρώστειας. Ο σύζυγος μου και εγώ είχαμε καλή υγεία, όπως και ο αδελφός μου κ. Γκρόγκαν και πολλοί φίλοι του συζύγου μου, που μας επισκέπτονταν καθημερινά.

Με μια μόνη εξαίρεση, κανένας από τους αξιωματικούς του 42ου Συντάγματος δεν προσβλήθηκε από καμιά ασθένεια (σε αντίθεση με τους κατώτερους που αρρωστούσαν) και αυτό μου φάνηκε παράξενο και διήγειρε τις απορίες μου.

Ως αποτέλεσμα ανακάλυψα ότι οι στρατιώτες

αποβιβάστηκαν στην Κύπρο στα τέλη του Ιουλίου, κατά τη διάρκεια της πιο θερμής εποχής του χρόνου. Την ημέρα της άφιξης τους (στη Λάρνακα) οι διευθετήσεις ήταν πολύ κακές και οι στρατιώτες δεν είχαν φαγητό για πάρα πολλές ώρες μετά την άφιξη τους. Οι αξιωματικοί έψαχναν μόνοι τους για τροφή και δεν είχαν τίποτε για δείπνο εκείνο το βράδυ εκτός από αυγά και σαμπάνια, αφού ούτε νερό δεν είχε εξασφαλισθεί.

Το 42ο Σύνταγμα είχε στρατοπεδεύσει σε χώρο αποκαλούμενο Τσιφλίκ Πασά, που αποτελούσε ίσως το πιο ζεστό σημείο που θα μπορούσε να επιλεγεί.

Μίλια γύρω τους δεν υπήρχε δένδρο ή θάμνος πάνω από το ύψος ενός ποδιού και ο καυτερός ήλιος περνούσε από το κάλυμμα των τσαντηριών σαν να κορόιδευε τους άνδρες που κατέβαλλαν προσπάθεια για να καλυφθούν από την αγριότητα του.

Οι στρατιώτες δυνατόν να μη είχαν καθόλου προστασία, γιατί αυτά τα τσαντήρια είναι κατάλληλα για την Αγγλία για ψεύτικους αγώνες ή για εθελοντές στο Γουίμπλετον. Παρόλον τούτο δίνουν παράλληλα, κάθε ενθάρρυνση στον ήλιο αποκλείοντας κάθε διέλευση αέρα που μειώνει τα βασανιστήρια των φτωχών ανθρώπων που κείτονται μέσα όλη τη μέρα λαχανιασμένοι από την αβάστακτη ζέστη.

Οι νύκτες ήταν κρύες και ψυχρές σε σύγκριση με τη ζεστή μέρα και για τρεις μήνες οι στρατιώτες ήταν αναγκασμένοι να κοιμούνται στο γυμνό έδαφος με μια κουβέρτα μόνο. Ετσι την πρώτη ώρα από την άφιξη (των στρατιωτών) η κατάσταση τους άλλαξε άρδην και αυτό τους κατέστησε ανίκανους να αντέξουν τον πυρετό που είναι το αποτέλεσμα εξ ολοκλήρου της έκθεσης τους στον ήλιο.

Κοντά στο Τσιφλίκ Πασά βρίσκεται η αλυκή της Λάρνακας και η βλαβερή υγρασία που δημιουργείται από ακίνητες λίμνες δεν μπορούσε παρά να κάνει τον αέρα περισσότερο υγρό.

Όταν μεταφέρθηκαν στην περιοχή της Κερύνειας οι στρατιώτες εγκαταστάθηκαν σε μια πεδιάδα και νομίζω ότι εκείνος που επέλεξε αυτό το χώρο για το

42ο Σύνταγμα είναι σε κάποιο βαθμό υπεύθυνος για όσα υπέφεραν αργότερα.

Οι αρχές είχαν μίλια έκτασης να διαλέξουν μια ψυχρή περιοχή σε ένα ύψωμα πεντακοσίων ποδών από την επιφάνεια της θάλασσας, όπου πάντοτε φυσά ψυχρός αέρας.

Ανέβαινα τακτικά σ' αυτό το πλάτωμα αργότερα με πολλούς φίλους κι όλοι διερωτώνταν πως λογικοί άνθρωποι κράτησαν κάπου εννιακόσιους άνδρες να ψήνονται κάτω στην πεδιάδα που βρισκόταν μόλις **20** πόδια πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας και σε μεγάλη απόσταση από την ακτή για να χαίρονται τον αέρα της θάλασσας που θα δροσίζε και τα τσαντήρια των ανδρών.

Προσθέτω ότι την ημέρα των γενεθλίων της Βασίλισσας σαν πήγαμε σε ένα από αυτά τα μέρη αισθανόμαστε την ατμόσφαιρα να αλλάζει κάθε **50** υάρδες μέχρι που φθάσαμε σε ένα ύψος **1000** μέτρων και για ώρες κατά τη διάρκεια των πιο θερμών ωρών της ημέρας όπου λίγες υάρδες πιο κάτω επικρατούσε τροπική ζέστη, εγώ καθόμουν μόνη κάτω από την ομπρέλλα μου και απολάμβανα μια δροσιά, όπως αυτή που κάποιος αναζητεί αυτήν την περίοδο στην Αγγλία.

Κάτω από αυτό, σε απόσταση ενάμισυ μιλίου από την Κερύνεια βρίσκεται η πεδιάδα όπου έχουν στρατοπεδεύσει τα στρατεύματά μας χωρίς δένδρα για να καλυφθούν. Για να κάμει τα πράγματα ακόμα χειρότερα μια διαταγή που εκδόθηκε ανέφερε ότι κανένας δεν έπρεπε να μεταβεί σε απόσταση πέραν του ενός μιλίου από το στρατόπεδο.

Ετσι χωρίς δροσιά και σκιά που έρχεται από όλες τις πλευρές, οι άτυχοι άνδρες είχαν καθηλωθεί σ' αυτό το καταπιεστικό σημείο, έχοντας όπως είπε ένας από αυτούς "το στύλο του τσαντηριού για να με σώσει από του να ψηθώ ζωντανός".

Υπάρχει απορία γιατί αρρώστησαν; Δεν είχαν εργασία γιατί ήταν πολλή η ζέστη για παρελάσεις. Ούτε ψυχαγωγία. Δεν έκαμναν τίποτε, παρά να ξαπλώνουν μέσα στα τσαντήρια. Είχαν πολύ χρόνο και

πολλοί λογικά είχαν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ήταν πολύ καλύτερα να είναι άρρωστοι και να σταλούν στη δροσερή σκηνή του Νοσοκομείου, με πολλές πολυτέλειες, ακόμη και μπύρα και τσιγάρα, παρά να κείτωνα ακίνητοι στις σκηνές τους. Πιστεύω ότι είχαν σχηματίσει την ιδέα ότι το "νοσοκομείο" ήταν η μόνη ανακούφιση από την αβάστακτη μονοτονία. Έτσι το να "αρρωστήσει" κανένας φαινόταν το καλύτερο πράγμα που μπορούσε να συμβεί.

Το Νοσοκομείο, χάρις στον επιθεωρητή Αντωνι Χιουμ, διοικείται θαυμάσια. Ο ζήλος που επέδειξε κατά τη διάρκεια της έκρηξης του πυρετού ήταν εντυπωσιακός.

Εργάστηκε νύκτα και μέρα επισκεπτόμενος όλους τους σταθμούς, εξετάζοντας κάθε άρρωστο προσωπικά και φαινόταν να δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την περίπτωση του καθενός, διατάζοντας διεγερτικά και θρεπτικά φάρμακα ακούραστα.

Χάρις επίσης στις παραστάσεις του, οι στρατιώτες προμηθεύονταν με καθαρά σεντόνια για τον ύπνο.

Αλλά αυτό το προληπτικό μέτρο δεν λήφθηκε παρά μόνο τρεις μήνες μετά την άφιξη των στρατιωτών.

Ο Σερ Αντωνι επίσης μετά από σκληρή μάχη βελτίωσε και αύξησε την τροφή των στρατιωτών, περιλαμβανομένων και προμηθειών με λαχανικά και δύο ουγγίες ρουμιού και χυμού λεμονιού για κάθε στρατιώτη.

Άκουσα πολλά για την κακή ποιότητα του κρέατος που προμηθεύονταν οι στρατιώτες. Αλλά αυτό, παραδέχομαι, δεν αποτέλεσε προσωπική εμπειρία.

Νομίζαμε ότι ήταν το καλύτερο κρέας που είχαμε δοκιμάσει και οι υπηρέτες μας φαίνονταν πάντοτε ικανοποιημένοι.

Μετά που έφυγαν οι στρατιώτες, το κρέας έγινε τρομερό. Αλλά νομίζω ότι το 42ο Σύνταγμα ποτέ δεν είχε πάρει καλύτερες προμήθειες από εκείνες που υπήρχαν εδώ, παρόλον ότι κάποια ποικιλία στο

μαγεύρευμα αποτελούσε τη βελτίωση.

Σχετικά με τον πυρετό, οι καλύτερες αρχές, λέγουν ότι είναι το αποτέλεσμα μιάσματος από το βαλτώδες έδαφος και το έδαφος των φαραγγιών που τεχνικά αποκαλείται Μαλάρια.

Αλλά εδώ στην Κερύνεια δεν υπάρχουν βαλτώδη εδάφη. Το έδαφος φαίνεται εντελώς ελεύθερο από κάθε μίasma οποιουδήποτε είδους.

Μας λέχθηκε βεβαίως ότι η βροχή πέφτει όπως οι τροπικές βροχές, αλλά μέχρι σήμερα μόνο μια μέρα είδα να υπάρχει τόσο δυνατή βροχή στους πρώτους οκτώ μήνες που πέρασα στο νησί.

Είναι αλήθεια ότι οι κάτοικοι λένε ότι ο περασμένος χρόνος ήταν πολύ ξηρός και ιδιαίτερα κακός για τον πυρετό, αλλά δεν μπορώ να δω πως αυτό εξηγείται από τη θεωρία των γιατρών.

Γνωρίζω μόνο ένα πράγμα που το υποστήριζε και αυτό είναι ότι πολλοί χειμάρροι που έρχονται από τα βουνά το χειμώνα εξαφανίζονται πριν φθάσουν μέχρι τη θάλασσα. Ποτέ δεν θα δεις νερό να φθάνει μέχρι τη θάλασσα.

Αντίθετα, όπου, υπό συνήθεις περιστάσεις, υπάρχει το ρυάκι, συναντάς πολλές βγαλμένες πέτρες.

Πιο πέρα στο εσωτερικό αλλά σε κάποια απόσταση από την ακτή, τα ρυάκια πάντοτε φαίνονται σταδιακά να χάνουν την ορμή τους και το νερό εξαφανίζεται και καθαρίζεται όσο μπορεί διά του εδάφους προς τη θάλασσα.

Παρατήρησα αυτό το φαινόμενο σε όλη την Κύπρο και σε θέση όπου υπάρχουν μεγαλύτεροι ποταμοί κάποιο μίasma πρέπει να βγαίνει από το βαλτώδες υπέδαφος.

Αλλά η θεωρία μου για τον πυρετό είναι, εφόσον αποφεύγεται ο ήλιος και η έκθεση του σώματος, ένας θα πρέπει να γλυτώνει.

Είναι μια απλή θεωρία, ίσως. Αλλά είναι η θεωρία της πραγματικής εμπειρίας και προσωπικής δοκιμασίας.

Χωρίς να έχω προσβληθεί, μπορώ να προσθέσω

επιπρόσθετη απόδειξη σ' αυτό την περίπτωση ενός από τους αξιωματικούς του 42ου.

Οι αξιωματικοί είχαν σκηνές, όπως οι στρατιώτες. Αλλά ο καθένας από αυτούς ήταν προσεκτικός, όπως η σκηνή του τοποθετηθεί κάτω από τη σκιά ενός δένδρου με το στύλο ακριβώς στο κέντρο. Έτσι τοποθετημένη η σκηνή, κρεμόταν σχεδόν εξ ολοκλήρου και ο ήλιος με δυσκολία μπορούσε να περάσει μέσα από το πυκνό φύλλωμα της χαρουπιάς.

Έτσι, όπως είπα, μόνο ένας αξιωματικός ασθένησε κατά τη διάρκεια της παραμονής του συντάγματος στην Κύπρο, ο κ. Φίτζου Χαίη, γιος του Κόμη Κίννουλ. Όταν ήρθε για να μας αποχαιρετίσει το βράδυ πριν φύγει από την Κερύνεια, φαινόταν πολύ αδύνατος κι' υπέφερε.

Είναι αλήθεια ότι αργότερα ο άνδρας μου προσβλήθηκε ελαφρά ως αποτέλεσμα της μετάβασης του με άλογα, μέσα στον καυτό ήλιο, στη Λευκωσία.

Οι στρατιώτες Πασκουάλε και Μπάλμερς που έμειναν μαζί μας για να μας υπηρετούν μετά που έφυγε το Σύνταγμα τους, προσβλήθηκαν επίσης από τον πυρετό. Αλλά και στις τρεις περιπτώσεις μπόρεσα να εντοπίσω ότι η ασθένεια προήλθε είτε από υπερκούραση ή έκθεση στη ζέστη.

Υπάρχουν δύο ειδών πυρετού, ο "διαλείπων" και ο πυρετός με ρίγη.

Ο πρώτος είναι και ο πιο σοβαρός τύπος, παρόλον ότι τα συμπτώματα είναι σχεδόν τα ίδια.

Η μόνη διαφορά είναι ότι στην πρώτη περίπτωση η ασθένεια διαρκεί τέσσερις με πέντε μέρες, ενώ στη δεύτερη μόνο λίγες ώρες.

Η πρώτη μορφή πυρετού αποτελούσε την πρώτη μορφή της ασθένειας που επηρέασε τους στρατιώτες κατά τους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβρη του **1878**, αλλά όταν ήλθαν οι δροσερές μέρες του Οκτωβρίου ο πυρετός πήρε τη δεύτερη μορφή.

Ο πυρετός αποτελείται από τρία στάδια: Κρύο, ζέστη και τελικά ιδρώτας.

Στο πρώτο στάδιο το άρρωστο πρόσωπο αρχίζει

να τρέμει, τα χέρια και τα πόδια και τα κάτω άκρα επηρεάζονται, αλλά σύντομα όλο το σώμα αρχίζει να τρέμει.

Είναι πολύ άσχημο να βλέπεις αυτό το τρεμούλιασμα, τα νύχια γίνονται σχεδόν μπλε και το δέρμα των χεριών παίρνει μια τρεμουλιαστή όψη. Σε λίγες ώρες ακολουθεί το δεύτερο στάδιο του πυρετού με τη θερμοκρασία να ανεβαίνει.

Αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από έντονο πυρετό σε όλο το σώμα που κάποτε φθάνει στους **138** βαθμούς (Φάρεναϊτ). Στην περίπτωση του άνδρα μου ήταν τόσο μεγάλος ο πυρετός που δεν μπορούσα να τον αγγίξω- ενώ οι κτύποι της καρδιάς φθάνουν μεταξύ **140-190** το λεπτό.

Σ' αυτό το στάδιο τα μάτια συσσωρεύονται, παρατηρείται πόνος στο μέτωπο, ενώ ο άρρωστος αισθάνεται μεγάλη δίψα. Επίσης χάνεται εξολοκλήρου η όρεξη για φαγητό και σε ορισμένες σοβαρές περιπτώσεις παρατηρούνται πόνοι στα νεφρά και στους μύς των ποδιών.

Συνήθως μετά από έξη με δώδεκα ώρες ακολουθεί μια τρίτη φάση στην οποία ο ασθενής ιδρώνει ακατάσχετα.

Πρώτα παρατηρείται στο μέτωπο και σταδιακά εκτείνεται σε όλο το σώμα τόσο ακατάσχετα που στην πραγματικότητα κάποτε διαβρέχεται όλο το κρεβάτι. Από την ασθένεια το σώμα ατονίζει και εξασθενίζει.

Το κυνίνο αποτελεί το φάρμακο για την ασθένεια και ανακόπτει τον πυρετό γρήγορα. Είναι πολύ δύσκολο να κρίνεις τη σωστή δόση, που πρέπει να δοθεί, γιατί οι επιπτώσεις διαφέρουν σε κάθε περίπτωση.

Μια δόση κάποτε προκαλεί ένα πολύ μη ευχάριστο αίσθημα, ενώ δυο δόσεις προκαλούν σε ορισμένους δυσπεψία.

Από την άλλη ο Σερ Γκάρνερ Γούλσλη έπαιρνε δυο δόσεις σε χάπια κάθε πρωί και πιστεύει ότι ήταν πολύ χρήσιμο στο να τον προφυλάγει από τον πυρετό (...). Πρέπει να σημειωθεί ότι ο πυρετός ήταν σπάνια

θανατηφόρος.

Παρόλον ότι κάποτε το ένα τέταρτο των ανδρών βρίσκονταν το νοσοκομείο, κάποτε μόνο τρεις θάνατοι συνέβησαν σε όλο το Σύνταγμα.

Τα λείψανα αυτών των φτωχών προσώπων βρίσκονταν σε θέση ακριβώς πάνω από το στρατόπεδο κάτω από τα λεμονόδενδρα και τις χαρουπιές. Μετά που έφυγε το 42ο ο άνδρας μου ζήτησε άδεια να αγοράσει τη γη και τα δένδρα, πράγμα που του παραχωρήθηκε και γύρω κτίστηκε μικρός τοίχος. Υπήρξε μερική αντίδραση από τον εκτελούντα καθήκοντα διοικητού, αλλά ο άνδρας μου ζήτησε την άδεια από τον συνταγματάρχη Γκρήηβς, η οποία του παραχωρήθηκε.

Αυτό είχε σημαντική επίδραση στους Κυπρίους για να δείξουμε ότι οι Αγγλοι δεν ενδιαφέρονταν μόνο για τους ζωντανούς, αλλά σέβονταν και ενδιαφέροντα και για τους νεκρούς τους.

Θάθελα να προσθέσω ότι μεταξύ των στρατιωτών σημειώθηκαν κατά διαστήματα περιπτώσεις τύφου και μερικές δυσεντερίες.

Παρατήρησα ότι μεταξύ των ιθαγενών οι πλέον συχνές ασθένειες ήταν ο πυρετός, χωρίς να αναφέρονται από αυτούς θανατηφόρα κρούσματα ή επικίνδυνα και για μια επίδραση στη σπλίνα και το σηκώτι, πράγμα που όπως λέχθηκε ήταν το αποτέλεσμα της διαμονής σε τέτοιο κλίμα.

Ήταν πολύ θλιβερό να βλέπεις τις επιπτώσεις. Συχνά όταν αργότερα επισκεπτόμουν τα φτωχά χωριά είδα πολλά παιδιά τριών χρόνων και άνω, τόσο καταβεβλημένα, ώστε δεν μπορούσαν να περπατήσουν και γυναίκες που έμοιαζαν ακριβώς όπως τις φωτογραφίες των ιθαγενών της Ινδίας.

Είχαν μια χλωμή άρρωστη όψη, αλλά φαίνονταν αρκετά καλές για συνήθειες εργασίες. Ήταν απλώς τρομερό να δεις τον αριθμό των τυφλών ή μερικών τυφλών προσώπων που συναντάς. Ένα χωριό, τα Αγρίδια, τα οποία επισκεπτόμουν τακτικά με τον σύζυγο μου, όταν βρισκόταν σε καθήκον, ήταν θλιβερά αξιωσημείωτο, όχι μόνο σ' αυτό, αλλά από τις

ενδείξεις της καταστροφής από την Ευλογία.

Οι ασθένειες του στήθους είναι σπάνιες. Ο Βρογχίτης και η φθίση είναι ασθένειες σχεδόν άγνωστες και παρά τα όσα γράφουν οι εφημερίδες, οι Ρευματισμοί δεν είναι τακτικοί. Οι ασθένειες στην Κύπρο είναι πολλές, αλλά σπάνια θανατηφόρες. Κατά κανόνα ο λαός ζει μέχρι βαθιά γεράματα. Πάνω από μια φορά μου έδειξαν γέροντες πάνω από εκατό χρόνων.